

HISTÓRIA ÉS POLITIKA (LEONHARDUS UNCIUS VERSESKÖTETE A MAGYAR TÖRTÉNELEMRŐL)

Országismertetés vagy versbeszedett történelem? Humanista múltértelmezés vagy alkalmazott költészet? História vagy politikai propaganda? Ezek a kérdések merülhetnek fel legelőször, ha olvasni kezdjük azt az eddig sem ismeretlen, többször emlegetett, ám mégis aránytalanul kevés figyelemre méltatott, kellő részletességgel nem vizsgált latin nyelvű verseskötetet, amely 1579-ben jelent meg Krakkóban, s Magyarország történelmét beszéli el hexameteres sorokban a kezdetektől Hunyadi Mátyás király haláláig. A *Poematum libri septem de rebus Ungaricis Leonhardo Uncio Transylvano auctore* (Cracoviae, 1579) szerzője Leonhardus Uncius (1550 előtt–1584 után) erdélyi szász humanista költő, akinek életéről mindeddig meglehetősen kevés adat állt rendelkezésünkre.¹ Vállalkozása viszont a maga nemében egyedülálló, mivel a teljes magyar történelmet adja közre latin nyelvű verses feldolgozásban, s mindez Krakkóban talált kiadóra, az *Officina Lazari* produktumaként. Kézenfekvő kérdések tehát: milyen céllal állt össze ez a kötet, mi motiválta a szerzőt és a kiadót e nem csekély vállalkozás során, hol helyezhető el ez a versfüzér a kor irodalmi és historiográfiai körképében, s nem utolsó sorban: milyen politikai üzenetet hordoz ez a múltértelmező kísérlet?

A 174 lap terjedelmű kötetet mind a lengyel, mind a magyar szakkönyvtárak számon tartják,² jelenleg 11 példánya ismert, s noha ez a nyomdatörténeti szakirodalom szerint nem csekély példányszámnak számít, a mű tüzetesebb vizsgálatára mindmáig mégsem került sor, modern kiadása nincs. Magyarul csupán a könyv egyik rövid ajánlása jelent meg Csonka Ferenc fordításában, valamint a Szent Lászlóról szóló részből ültetett át magyarra 12 sort Tóth István.³ Megemlítette még Uncius versgyűjteményét Gömöri György, aki azonban – témájának megfelelően – csak a kötetzáró költemény Báthory-laudációját méltatta néhány mondatban.⁴ Ugyanígy járt el Hopp Lajos, aki az "antemurale Christianitatis" eszméjének kifejeződését emelte ki a kötetzáró versben, ahol a lengyel királlyá választott erdélyi fejedelem törökbarátságának vádját cáfolja a szász költő.⁵ Ács Pál a Báthory-kor Attila-kultusza

¹ RMK III, 679. A *Poematum*-nak a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában RMK 502. sz. alatt őrzött példányát használtuk A szerzőről vö. ÚMIL, III, 2166 (a korábbi szakirodalommal).

² Karol ESTREICHER, *Bibliografia Polska*, XXXII, Krakó, 1939, 29; *A krakkói nyomdászat szerepe a magyar művelődésben*, a tanulmányt írta V. ECSEDY Judit, Bp. 2000, 353.

³ *Janus Pannonius. Magyarországi humanisták*, sajtó alá rend. KLANICZAY Tibor, Bp., 1982, 790–791 (Uncius szövegét fordította Csonka Ferenc); TÓTH István, *Phoebus forrása. A váradi latin nyelvű humanista költészet antológiája*, Nagyvárad, 1996, 136–137 (az utóbbihoz fűzött jegyzetekben a kiadás éve téves). A Gálffyhoz írt ajánlás latin eredetije: VERESS Endre, *A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai*, Bp., 1915, 215–216.

⁴ GÖMÖRI György, *Báthory István lengyel király alakja a korabeli költészet tükrében*, in *Hungaro–Polonica. Tanulmányok a magyar–lengyel történelmi és irodalmi kapcsolatok köréből*, Bp., 1986, 45.

⁵ HOPP Lajos, *Az "antemurale" és a "conformitas" humanista eszméje a magyar-lengyel hagyományban*, Bp., 1992, 142 (Humanizmus és reformáció, 19).

kapcsán szólt róla, de csak érintőlegesen.⁶ Az erdélyi német nyelvű irodalom monográfiája, Stefan Sienerth Unciusnak nem említi a nevét,⁷ s az a szász történetírás újabb megjelent áttekintésében sem szerepel.⁸ Minthogy azonban a *Poematum libri septem* a magyar történelmi tradíciókat igyekezett bemutatni a krakkói udvar humanista értelmisége számára, érdemesnek látszik részletesebben megvizsgálni az általa közvetített eszméket, s a magyar–lengyel műltszemléletnek azokat a toposzait, amelyek Báthory királyságának kezdetén nyilvánvalóan fokozott érdeklődést válthattak ki a régió humanistáinak és diplomatáinak körében.

Wittenberg, Padova, Krakó

Mindenekelőtt célszerű figyelmünket a szerző felé fordítanunk. Noha eddigi méltatói szerint életéről keveset tudunk, mégis úgy látjuk, az elszórt adatok mozaikkockáiból eléggé kerek életrajz állítható össze. Leonhardus Uncius (szász nevén: Unsch, Untsch vagy Wutsch) a Beszterce és Szászrégen között fekvő Teke (ma: Teaca) községből származott szász családból. Előbb Brassóban tanult, majd 1568-ban iratkozott be a wittenbergi egyetemre.⁹ Itteni tanulmányainak kezdetén jelent meg búcsúverse, amelyben a brassói Georg Hirschert, Erdélybe hazatérő tanulótársát köszöntötte.¹⁰ 1571-ben János Zsigmond fejedelem halálára írt egy elégiát, amelyet Csáky Mihály kancellárnak és Békés Gáspárnak, Fogaras urának dedikált.¹¹ Wittenbergből Padovába ment, ahol 1575. november 7-én iratkozott be a jogi karra Báthory István alumnusaként. Itt állította össze verseskötetét a magyar történelemről, miként az a könyv előszavából kitűnik. Padovai tanulmányai közben Velencében és Rómában is megfordult. Hazatérése után, a 80-as évek elejétől Szászváros (ma: Orăștie) evangélikus lelkészi tisztségét töltötte be, itt később – Zoványi Jenő egy adata szerint – a háromságtagadás felé hajlott, ennek azonban semmi konkrét nyoma nincsen.¹² 1584-ben latin elégiával siratta el Báthory Kristóf halálát (*Elegia de morte illustrissimi principis Christophori Bathori de Somlo, Cracoviae*, 1584), ezt Jan Zamoyski kancellárnak ajánlotta. A továbbiakban életrajzi adatunk nincs róla, 1589-ben viszont nem kisebb személyiség írt róla verset, mint Jean Jacques Boissard, Melanchthon tanítványa, a jeles neolatin költő és historikus.¹³ Nem tudjuk viszont, hogy ekkor Uncius életben volt-e még.

⁶ ÁCS Pál, *Attila-kultusz a Báthory-korban*, in *Neolatin irodalom Európában és Magyarországon*, Pécs, 1996, 113–119.

⁷ Stefan SIENERTH, *Geschichte der siebenbürgisch-deutschen Literatur. Von den Anfängen bis zum Ausgang des 16. Jahrhunderts*, Cluj-Napoca, 1984.

⁸ Edit SZEGEDI, *Geschichtsbewusstsein und Gruppenidentität. Die Historiographie der Siebenbürger Sachsen zwischen Barock und Aufklärung*, Köln–Weimar–Wien, 2002 (Studia Transylvanica, 28). Erről BALÁZS Mihály részletes ismertetése: ItK, 2003, 598–604.

⁹ *Album Academiae Vitebergensis*, Teil II, Halle, 1952, 136; SZABÓ Miklós–TONK Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521–1700*, Szeged, 1992, Nr. 1554 (Fontes Rerum Scholasticarum, IV).

¹⁰ Propemtikon scriptum in gratiam eruditi ac periti, plénique humanitatis viri d. Georgii Hirsheri Coronensis Transylvani, cum se incluta Academia Vitebergensi discederet in celebrem Transylvaniae urbem Coronam ... Leonhardus Untzius Tekensis Transylvanus, Wittebergae, 1568. Egyetlen példánya Wolfenbüttelben található, vö. NÉMETH S. Katalin, *Ungarische Drucke und Hungarica 1480–1720*, München, 1993, Nr. 2151. Vö még RMK III, Pótlások 4. füzet, Bp. OSZK, 1993, Nr. 7385.

¹¹ Leonhardus UNCIVS, *Elegia de immaturo obitu Serenissimi principis Joannis Secundi electi Regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.*, Wittenberg, 1571. RMK III, 4807.

¹² ZOVÁNYI Jenő, *A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig*, Bp., 1977, 129 (Humanizmus és reformáció, 6).

¹³ Jean Jacques BOISSARD, *Poemata*, Metis (Metz), 1589, 382–383. NÉMETH S. Katalin, i.m. nr. H 193.

Összességében elmondható, hogy több nyelven olvasó, wittenbergi és padovai tanultságú, kiterjedt kapcsolatokkal rendelkező, művelt humanista, jeles neolatin poéta volt, akit a Báthory körül csoportosuló értelmiségi elit egyik jellegzetes képviselőjeként tarthatunk számon.

A kötet kinyomtatására 1579 elején került sor Krakkóban, ahol a szerző humanista barátai Báthory István Erdélyi Kancelláriájának alkalmazásában álltak. Köztudott, hogy Padova és Krakkó szellemi kapcsolatai igen szorosak voltak ebben a korszakban, a „padewczyk” fogalma nem csupán padovai embert, hanem padovai tanultságú kiváló lengyel férfit jelentett.¹⁴ A lengyelek ottani kollégiuma, a *Contubernium Polonorum* nem csupán tudományos, hanem diplomáciai központnak is számított ekkoriban. Báthory környezetének diplomatái, mind a lengyel, mind az erdélyi politika irányítói túlnyomórészt Padovában tanult fiatalokból kerültek ki, a lengyel–magyar–olasz szellemi „aranyháromszög” bemutatásának Jan Slaski több tanulmányt is szentelt.¹⁵ A magyarországi irodalom egyidejű krakkói és padovai humanista kapcsolatait Waldapfel József tanulmánya tekintette át, de Uncius nevét ő sem említette.¹⁶ Maga Báthory István ugyancsak rendelkezett humanista műveltséggel, latin orációiról elismeréssel szóltak a kortársak.¹⁷ Erdély fejedelmeként is, de még inkább lengyel királyként igyekezett a közép-európai (magyar, lengyel, szász és olasz) értelmiségi elit legjobbait megnyerni és szolgálatába fogadni, mind Gyulaféheváron, mind Krakkóban az udvartartás idegen elemei voltak túlsúlyban.¹⁸ Mecenatúrájára jellemző, hogy több mint félszáz könyvet dedikáltak neki, s 58 róla szóló dicsőítő költeményt vett számba eddig a kutatás.¹⁹ Nagy tisztelettel övezték őt a kor legjelesebb költői, többek között Balassi Bálint és a lengyel Sebastian Grabowiecki is, bár ők verset nem írtak róla.²⁰ A kor legnevesebb komponistája, Giovanni Pierluigi da Palestrina a Vatikánban előadott ötszólamú kórusművének dedikációjában magasztalta Báthory István király érdemeit.²¹ Még Angliában is elismeréssel emlegették, miként arra Gömöri György kutatásai figyelmeztetnek.²² Más kérdés, hogy a legújabb külföldi monográfiák is gyakran összetévesztik hasonló nevű unokaöccsével, akit a lengyel király valóban Padovában taníttatott.²³

¹⁴ Jan SLASKI, *Lengyel és magyar ciceroniánusok Itáliában a XVI. század közepén*, in *Studia Litteraria* (Debrecen), 2003, 6.

¹⁵ Jan SLASKI, *Il "triangolo aureo" italo-polacco-ungherese all' epoca dell' umanesimo e del Rinascimento*, in *Rivista di Studi Ungheresi*, IV, 1989, 83-89.

¹⁶ WALDAPFEL József, *Padova, Krakkó és a magyar irodalom*, in *Uő, Irodalmi tanulmányok*, Bp., 1957, 7–23, Báthori köréről 13–14.

¹⁷ NAGY László, *Báthory István emlékezete*, Bp., Zrínyi Kiadó, é.n. 9, 314. A király műveltségét a halotti beszédek is kiemelik, vö. erről BITSKEY István, *A Warszewicki-testvérek és Magyarország*, in *Lengyelek és magyarok Európában. Nyelv, irodalom, kultúra, párhuzamok és kapcsolatok*, Debrecen, 2001, 116–122.

¹⁸ KLANICZAY Tibor, *Udvar és társadalom szembenállása Közép-Európában*, in *Uő, Pallas magyar ivadékai*, Bp., 1985, 107–108.

¹⁹ CSORBA Tibor, *A humanista Báthori István*, Bp., 1944; BÁN Imre, *A Báthoriak a régi magyar irodalomban*, in *Tanulmányok Nyírbátor és a Báthori család történetéhez*, Nyírbátor, 1986, 65; GÖMÖRI György, *A bujdosó Balassitól a meggyászolt Zrínyi Miklósig*, Bp., 1999, 87–107.

²⁰ GÖMÖRI György, *Balassi, Grabowiecki és Báthori István*, in *Hungarologische Beiträge*, Jyväskylä, 2004, 61–68.

²¹ BARLAY Szabolcs, *Romon virág. Fejezetek a Mohács utáni reneszánszról*, Bp., 1986, 330.

²² GÖMÖRI György, *Angol kortársak Báthori István lengyel királyról*, in *Uő, Nyugatról nézve*, Bp., 1990, 40–44.

²³ Jonathan WOOLFSON, *Padua and the Tudors. English Students in Italy 1485–1603*, Cambridge, 1998, 4. A későbbi lengyel király padovai tanulását cáfolta NAGY László, i. m. 9, újabban GÖMÖRI György, in

Ebbe a környezetbe jól beleillett Uncius verseskötetének kiadása, már csak azért is, mert az új uralkodó, az európai dinasztiák *homo novus*-a rá volt utalva a hatalmának legitimációját támogató kulturális reprezentációnak, a kommunikációs stratégiáknak minden formájára, minél erőteljesebb hangsúlyozására.

A szász humanista kötetét számos dedikáció, üdvözlő és ajánló költemény vezeti be, ezek hű tükrei annak a szellemi közegnek, amelyben mozgott a szerző. A legelső ajánlás Báthory István lengyel királynak és Báthory Kristóf erdélyi vajdának szól, őket köszönti a szerző újabb hatalmi pozíciójukba kerülésük alkalmából. Ezt követi Antonio Riccoboni padovai professzornak, az ékesszólás tanárának (*primarius eloquentiae professor*) verse, amelyben egyrészt szerencsekívánatait fejezi ki az új lengyel királynak, másrészt méltatja a "docte et eleganter" megírt verses históriát, amely Hungaria dicső múltját ismerteti. A padovai tudós már korábban a nagyreményű ifjabb Báthory Istvánnak (András fiának) tanára volt, s őt, a neves dinasztiából származó ifjút pártfogójaként említette meg abban a dedikációjában, amelyet Arisztotelész retorikájának fordítása elé illesztett.²⁴ Poétikai szemináriumában 1571–1573 között mindenesetre előkelő társaság gyűlt össze: Kovacsóczy Farkas, az ifjabbik Báthory István, valamint Giacomo Boncompagni, XIII. Gergely pápa fia. Két évvel távozásuk után érkezett ide Uncius, ő lett Padovában a Báthory-kultusz folytatója, aki a család hírnevét a humanista poézis révén építette, népszerűsítette. Róla a professzor a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott, szerinte az erdélyi szász diák „doctus est Latinis litteris”, kiváló a memóriája, jól ismeri az antik irodalmat, s erkölcei is a legjobbak ("vir optimis et moribus, et litteris exornatus").

A kötetkompozíció rendjében Riccoboni versét követik a híres férfiak "judicium"-ai, az antológiát köszöntő és laudáló epigrammák sora. Szerzőik közt van Antonius Muretus (Marc-Antoine Muret, 1526–1586), a Rómában élő francia tudós, Arisztotelész-kommentárok szerzője, Carolus Sigonius (1552–1584), a Padovában, majd Bolognában tanító humanista retorikaprofesszor,²⁵ Johann Maior poéta, Wittenberg kriptokálvinista költője,²⁶ Paul Schede-Melissus (1539–1602), a korszak legjelentősebb német neolatin verselője,²⁷ a *poeta laureatus*, aki 1566-ban Magyarországon is járt. A sort két magyar név zárja: Georg Toeres és Georgius Hangasius Transylvanus, őket nem tudtuk azonosítani.²⁸ Valamennyien latin verssel méltatják a nagy vállalkozást, a Hungáriát bemutató hexameterek füzérét. A tekintélyes dedikációs névsor pontosan kirajzolja azt a közeget, amelyben a szerző mozgott: itáliai humanisták, költők, erdélyi peregrinusok, Wittenbergből érkezett diákok és lengyel nemesek, diplomaták egyaránt találhatók köztük.

Slavonic and East European Review, 2003/1–2.

²⁴ HORVÁTH Iván, *Padovában poétikát tanulni*, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, Szeged, 1981, 43.

²⁵ William McCUAIG, *Carlo Sigonio: The Changing World of the Late Renaissance*, Princetown, 1989, 43–45.

²⁶ SZABÓ András, *Magyarok Wittenbergben 1555–1592*, in *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*, Bp.–Szeged, 1993, II, 630, 632 (Maiorra vonatkozó szakirodalommal).

²⁷ Hans Georg KEMPER, *Deutsche Lyrik der frühen Neuzeit*, Bd. II, *Konfessionalismus*, Tübingen, 1987, 201; SZABÓ András, *Respublica litteraria*, Bp., 1999, 135.

²⁸ Egy Paulus Hancasius nevű brassói diák korábban Wittenbergben tanult, a kronológiát tekintve az ő fiáról lehet szó, vö. SZABÓ-TONK, i. m. Nr. 2150. Talán a Hangácsi-család egy tagja rejlik a név mögött?

A köszöntések után a szerző verses ajánlása következik két erdélyi nemesúrhoz, Berzeviczy Mártonhoz, a krakkói királyi kancellárhoz, valamint Gálffy János unitárius tanácsúrhoz, a Báthory-család bizalmasához, aranyosföldi királybíróhoz, akinek fia, István, a szerző kedves padovai tanulóúrsa volt.²⁹ Mindkét költeményt "Antenor Padovájában" (*Patavii Antenoris*) dátumozza, a város mitikus alapítójaként számontartott Antenor nevének használatával nyilvánvalóan a *genius loci* szelleméhez való szoros kapcsolódását kívánta kifejezni. Itt beszéli el versfüzérének keletkezési körülményeit, a Gálffy-ajánlásból tudjuk, hogy Padovában, a környékbeli dombokra kisétálva írta költeményeit. A szabad művészetek és tudományok székhelyén ugyanis pestisjárvány pusztított, tudományos élete megbénult, aki tehetne, vidékre menekült, így szerzőnk sem tudta tanulmányait folytatni, s ráérő idejében hazája sorsáról elmélkedett. Műfaját tudatosan választotta, ismeretei szerint még előtte senki nem vállalkozott *Hungaria* latin nyelvű, teljes áttekintésre törekvő verses históriájának összeállítására. Példaképeként említi Christianus Schesaeust, aki Báthory Istvántól kapta meg a *poeta laureatus* címet, s aki egyben az ő költői fejlődését is szakavatott kritikával kísérte, verseinek őszinte bírálója volt. Arra is utal a továbbiakban az ajánlás, hogy Bonfini és Ransanus már ékesszólóan megírta a magyarság eredetét és legkorábbi történetét, erre részletesen nem is kell kitérnie, nem ismételní akarja őket, viszont ki óhajt emelni néhány fontos szempontot. A dicső múlt emlegetését és megverselését indokoltnak tartja, mivel a fájdalmasan szétdarabolt és megcsonkult országban biztatásra és vigaszra van szükség, ezt kívánja szolgálni a közrebocsátott verseskötet.

Az ajánlás lezárásaként nyolcsoros disztichon fejezi ki azt a reményt, hogy a darabokra szakadt ország még egyesülni fog, a Duna, Tisza, Dráva és Száva környéke Buda várával együtt Báthorynak hódol majd, aki felszabadítja egész Pannóniát s védelmezi az igaz hitet:

O utinam Savus et Dravus, Tybiscus et Ister
Pulchraque in excelsis Buda locata iugis,
Bathoreis sese dedant pulso hoste clientes,
Libera Pannoniis possit, ut esse fides.

Csonka Ferenc fordításában:

Bárcsak a Dráva, a Száva velük Tisza és a nagy Iszter
S égbe nyuló ormon szép Buda városa is
Báthorynak hódolna hiven tovaúzve az ellent,
Éljen hogy szabadon Pannoniában a hit.

Egyértelmű kifejezése ez annak, hogy a szerző a jelenlegi lengyel királyt egész Hungária uralkodójának szeretné tudni a jövőben, tőle várható szerinte az ország újraegyesítése. Nem nehéz észrevenni, hogy ezekből a retorikus szólamokból az a hungarus-tudat hangzik fel, amely a szász értelmiség körében az

²⁹ Gálffy János önéletírása: *Magyar emlékirók (16–18. század)*, sajtó alá rend. BITSKEY István, Bp., 1982, 115–119. Gálffy Istvánról vö. SZABÓ-TONK, i. m. Nr. 2557.

1570-es években felerősödött, s jól összefért a szász öntudat megerősödésével, amelyet Báthory fejedelem pragmatikus vallásügyi intézkedései az államalakulat konszolidált kormányzása érdekében támogattak.

A bevezető szövegek után országismertetés következik: felsorolja a szerző Magyarország valamennyi püspökségét, érsekségét, vármegyéjét, a székely székeket, valamint Szlavónia és Erdély részeit. Ezt követően hét könyvre tagolva mutatja be a magyar történelmet, királyok szerinti kronológiai sorrendben haladva. Minden uralkodóról 10-15 sornyi prózai tájékoztatás adja elő a legfontosabb adatokat, évszámokat, ezeket követik a hexameterek, általában 100-200 sor terjedelemben, amelyek méltatják az illető tetteit és tulajdonságait. Az így kialakított történelmi konstrukciónak néhány jellegzetes toposzát és szóművészeti megoldását igyekszünk áttekinteni az alábbiakban.

Történelem és mitológia

Az I. könyv az államalapítás előtti magyar uralkodókat veszi sorra. A szerző szerint ezek a következők voltak: Attila ("rex Hunnorum"), majd fiai, Csaba és Aladár, őket követte a hét erdélyi vezér ("septem duces Transylvaniae"), akik Attila halála után sok dicső harc árán ismételten elfoglalták Pannoniát. Ezek voltak: Árpád, Szabolcs, Gyula, Kund, Lehel, Vérbulcsu és Örs (Ursus). Utánuk Zoltán, majd Taksony következett, végül Géza, Szent István apja.

Ebben a részben érezhetően Attila áll a középpontban, őt szkíta vérből származónak mondja a szerző, Magyarország tőle nyerte nevét is:

Atila qui Scythico sibi sanguine vendicat ortum,
Invicta gessit qui fera bella manu,
Hunnos Pannoniae primus deduxit in oras,
Hunno qui primum de Duce nomen habent.

Szerinte Attilát 401-ben választották királlyá, 28 évvel azután, hogy a hunok Pannóniába jöttek, halálának évét 441-re teszi, szerinte ekkor Attila 124 éves volt.³⁰ Ezek az évszámok híven követik Oláh Miklós *Athila*-történetét, amely Zsámboky János 1568-as bázeli Bonfini-kiadásához csatolva olvasható volt, egyedül a hun vezér halálzási évszáma nem esik egybe (Oláh ezt 454-re teszi). Oláh szerint is Pannónia elfoglalása után 28 évvel, vagyis 401-ben választották Attilát királlyá, s 124 évesen halt meg.³¹ A humanista historikusok közül egyedül ő iktat be hosszabb töprengést a matuzsálemi korban éppen újrarázasodó világverő uralkodónak erről a rendkívül hosszú életkoráról, itt felveti azt is, hogy talán a hun évszámításban egy év kevesebb mint 12 hónapból állt, de azért a vezér nagyságán sem eshet csorba, mivel Attila "a természet ereje és a jó testhőmérséklet következtében" élhetett oly ámulatra méltóan sok évig.

---

³⁰ "Anno salutis CCCC post XXVIII Annum ingressus Hunnorum in Pannonia, Atila Hunnorum rex eligitur; is postmodum Misiam, Thraciam, Achaiam, Macedoniam et Illyriam bello domuit. Postea Germaniam, Gallias, et Hispanias misere afflixit, moritur in Norico vino et venere inflammat. An. CCCCXLI, Aetatis suae CXXIII." UNCIUS, i. m. pag. C.

³¹ Nicolaus OLAHUS, *Hungaria – Athila*, ed. C. EPERJESSY et L. JUHÁSZ, Bp., 1938. Magyar ford. KULCSÁR Pétertől, in *Humanista történetírók*, Bp., 1982, 385–386.

Mind Bonfini és Heltai Gáspár, mind pedig az utóbbi nyomán járó Kozárvári Mátyás-féle históriás ének *Az régi magyaroknak első bejövésekről* (1579) ezektől eltérő évszámokkal ír ugyanezen eseményekről, elég ha itt azt említjük, hogy mindhármuk szerint 72 évvel a Szkítiából történt kijövés után választották királlyá Attilát,³² míg Oláh és Uncius esetében itt 28 évről van szó. Csupán a halálzási életkor jelent kivételt, ez mindenütt egyöntetűen 124 év. Mindez arra mutat, hogy Uncius a hun vezér életének dátumaiban Oláh Miklós szövegét vette alapul, ellentétben Kozárvárral, aki Heltait szedte versbe.

Ács Pál feltételezése szerint Kozárvári Mátyásnak ugyanezen évben megjelent históriás éneke Uncius költeményéből meríthette az ötletet, amely szerint az új legyel király – miként korábban Hunyadi Mátyás – voltaképpen *Athila secundus*, aki a legnagyobb magyar uralkodók örökébe fog lépni nagyszabású hódításai révén.³³ A közvetlen átvételt ugyan nem látjuk bizonyítottnak, viszont a gondolat közös gyökere kétségtelen: a Báthory-család dinasztikus propagandáját segítette elő mind a Krakkóban, mind pedig a Kolozsvárott kiadott kötet. Számos egyéb jele is van ugyanis annak, hogy most már Báthoryval kapcsolatban az Európán diadalmaskodó hun uralkodót kezdte emlegetni az irodalom, nyilvánvaló részeként a lengyel trónért folytatott kampánynak. Aligha véletlen, hogy Oláh Miklós *Athila*-ját már 1574-ben lengyelre fordította Cyprian Bazylik (1535 k.–1591 után), a sokoldalú humanista költő, nyomdász, lantművész és zeneszerző, aki Báthorytól kapott 1576-ban birtokot.³⁴ A lengyel átültetést nemrég kiadó Zoltán András arra is utalt, hogy a krónikáiró Joachim Bielski még külsejében is Attilához hasonlatosnak írta le Báthoryt a Krakkóban kiadott *Kronika polska* lapjain 1597-ben. A szász történelemszemléletben a hun–magyar azonosítás gondolata pedig már nem újkeletű, többek között Thomas Bomel nagyszzebeni jegyző, a későbbi szelindeki evangélikus lelkész 1556-ban kiadott történeti kronológiája is ebben a szellemben készült, vállalva a hungarus-tudat közvetítését, a szász identitástudat ötvözését a hun–magyar tradíció eszméjével.³⁵

Uncius versében Attila összes hódításainak felsorolását kapjuk, kitér a szerző a Sarmatiába elvetődő hunok kalandjaira is. Ha már a legősibbnak tartott hun–magyar főember is járt lengyel földön, miért ne ismétlődhetne ez meg most, miért ne lehetne Báthory a közös uralkodó? Az a humanista Attila-interpretáció jelenik itt meg, amely szerint a hun vezér vitéz, bátor, tetterős fejedelem, aki kegyetlen pogány ugyan, a vele szembenálló kereszténység viszont elpuhult, viszálykodó, gyáva tömeg, amely

³² HELTAI Gáspár, *Krónika az magyaroknak dolgairól*, Kolozsvár, 1575, 20 (RMNy 360). Kozárvári históriás énekének idevágó részlete: RMKT XVI/11, sajtó alá rend. ÁCS Pál, Bp., 1999, 40.

³³ ÁCS, i.m.119, valamint RMKT XVI/1, i.m. 391. Mátyás királyról, mint „Attila secundus”-ról többször szólt a szakirodalom, újabban vö. Marianna D. BIRNBAUM, *The Orb and the Pen. Janus Pannonius, Matthias Corvinus and the Buda Court*, Bp., 1996, főként a *Matthias, the Flagellum Dei of the Renaissance* c. fejezetét, 123–128.

³⁴ ZOLTÁN András, *Oláh Miklós Athila című munkájának XVI. századi lengyel és fehérorosz fordítása*, Nyíregyháza, 2004, 15–16 (Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungariae 6).

³⁵ BOMEL, Thomas, *Cronologia rerum Ungaricarum a primo Unnorum in Pannoniam adventu ad millesimum quingentesimum quinquagesimum sextum a nato Christo annum per Thomam Bomelium Coronensem collecta*, Corone, 1556; RMNy 130; a szerzőről vö. BARTONIEK Emma, *Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből*, Bp., 1975, 162–163; SIENERTH, 141; SZEGEDI 174; LŐKÖS Péter, *Eger 1552-es ostromának ábrázolása a XVI–XVII. századi erdélyi szász és szepességi német irodalomban*, in *Agria XL* (Az Egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve), Eger, 2004, 262.

bűneiért megérdemli Isten ostorát.³⁶ Az igazságtévő isteni gondviselés eszközévé lép így elő Attila, s ez a wittenbergi történetkoncepcióba szervesen beilleszthetővé tette a nyugatot fenyegető, vérszomjasnak, zsarnoknak beállított, diabolizált hun vezér tevékenységét. Ez a felfogás kettős funkciót töltött be: egyrészt vállalhatóvá tette Hungaria számára a pogány hun örökséget (Attila honszerző, birodalomalapító, győzedelmes, bátor vitéz), másrészt a 16. századi kereszténységet figyelmeztette az újabb veszedelemre, amellyel szemben csak a morális élet révén lehet esélye a megmaradásra (Attila Isten büntető vesszeje). A magyarság elődeinek ősi katonai dicsősége is kiemelhető volt ezáltal, ugyanakkor a bűnökért való bűnhődés időszerű gondolata is helyet kapott ebben a mitologizáló történelemértelmezésben. Mindez megfelelt a Báthory-kör politikai és dinasztikus törekvéseinek, az új lengyel királyhoz méltó előd alakja volt így kiformalható a nyugati kereszténység számára még mindig igencsak ambivalens hun vezérből. Ami korábban Mátyás királyról szólt, az most Báthory Istvánra tevődött át. A közismert Thuróczy-féle Attila-interpretáció vonalába kapcsolódik be tehát a szász szerző elbeszélése, szemben a Callimachus *Experiens* által konstruált narrációval, amely a hun királyt ellenszenves, barbár zsarnoknak láttatta, nyilvánvaló Mátyás-ellenes éllel.³⁷ Az Attila–Mátyás párhuzam eddigi bőséges szakirodalma újabb fejezettel gyarapítható tehát: Báthoryra vetül most már mindaz a dicsőség, amelyet a hunok vezérének neve felidézett Hungaria lakosai számára.

A II. könyv Szent Istvánnal kezdődik, őt követve kap itt helyet "Petrus et Aba", majd I. András, I. Béla, Salamon és II. Géza. A legnagyobb teret és dicsőítést természetesen az országalapító király, a kereszténységet a Kárpát-medencében megszilárdító Szent István kapja, a pogányházadások leverését külön is kiemeli a szerző.

A III. könyv elején Szent László laudációja áll, ezt követi a 12. század Árpád-házi uralkodóinak felsorolása II. Lászlóval bezárólag. Itt érthető módon a szent király, a lovagkirály méltatása kap legnagyobb teret, aki "pietate, fortitudine et belli virtute insignis...". Megemlíti László Szentföldre tervezett keresztes hadjáratának tervét is, amelyet idő előtti halála hiúsított meg, így "már csak a lelke repült Jeruzsálem alá". Teste a váradi székesegyházban nyugszik, amelyet ő maga alapított. Nyilvánvaló, hogy a Báthoryt dicsőítő propaganda keretébe hasznosan beilleszthető volt a múlt magyar

---

³⁶ Oláh Miklós Attila-képének nemzetközi kontextusáról részletesen írt Sante GRACIOTTI, *L'Attila di Miklós Oláh fra la tradizione italiana e le filiazioni slave*, in *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*, Firenze, 1973, 275–316. A téma tágabb összefüggéseiről vö. *Attila, The Man and his Image*, ed. by Franz H. BAUML and Marianna D. BIRNBAUM, Center for Medieval and Renaissance Studies, Univ. of California, Los Angeles–Bp., 1993. A barokk kor Attila-képéről: SZÖRÉNYI László, *Hunok és jezsuiták*, Bp., 1993.

³⁷ CALLIMACHUS EXPERIENS [Filippo Buonaccorsi], *Attila. Accedunt opuscula Quintii Aemiliani Cimbriaci ad Attilam pertinentia*, ed. Tiberius KARDOS, Lipsiae, 1932, 29–31, 12–126 (Bibliotheca Scriptorum Recentisque Aevorum). A lengyel király szolgálatában álló olasz historikus Mátyás-ellenes Attila-ábrázolásáról vö. SZÖRÉNYI László, *Callimaco Esperiente e la corte di re Matthia*, in *Callimaco Esperiente, poeta e politico del 1400 (Convegno internazionale di studi, San Gimignano 1985)*, ed. Gian Carlo GARFAGNINI, Firenze, 1987, 105–118; JÁSZAY Magda, *Callimaco Esperiente e il parallelo Mattia Corvino – Attila, in Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe*, ed. by Tibor KLANICZAY, József JANKOVICS, Bp., 1994, 151–164. A képzőművészeti párhuzamokról: MIKÓ Árpád, *Divinus Hercules és Attila Secundus. Mátyás király műpártolásának humanista aspektusai*, *Ars Hungarica*, 1991, 149–156; újabb részletes elemzés az Attila–Mátyás párhuzamról BÉKÉS Enikő, *Physiognomy in the Descriptions and Portraits of King Matthias Corvinus*, *Acta Historiae Artium*, 2005 (sajtó alatt), főként a *Faunus contra leonem?* c. fejezete, melyet a szerző szívességéből ismerhettem meg.

uralkodóinak kettős elkötelezettsége: a vallásos kegyesség és a pogányok ellen harcoló vitézség erényének együttese, ez László király esetében különösen jól retorizálhatónak bizonyult. Éppen az ilyen erények örökösének kellett az új lengyel uralkodót feltüntetni, cáfolandó ezzel a törökbarátság vádját, s beiktatni itt is a hitvédő uralkodó toposzát. Rajta kívül még III. Béla kapja itt a legtöbb laudációt, Hungaria dicsőségének és hatalmának reprezentánsaként.

A IV. könyv II. Andrástól Kun Lászlóig mutatja be a királyokat, az V. könyv az Árpád-ház kihalásától, III. Andrástól az Anjou-ház időszakának végéig, Mária királynővel bezárólag veszi sorra az uralkodókat. A VI. könyv középpontjában Luxemburgi Zsigmond bemutatása áll, végül a VII. könyv túlnyomórészt Mátyás király életét és tevékenységét méltatja. Mátyás eszerint római eredetű, a Dácia provinciából származó Corvinusok sarja, s előadja a szerző a humanisták által kreált dákoromán kontinuitás elméletét is. Mindez természetesen az Erdélyből származó magyar királyok hatalmának és dicsőségének illusztrálására szolgál, a római–dáciai–hungarus tradíciót felvonultató uralkodók legitimitását és trónra való alkalmasságát sugalmazza, a Hunyadi-ház népszerűségét igyekszik átmenteni a Báthoryakra.

Az egész könyvön végigvonuló tendencia a Regnum Hungariae dicsőségének illusztrálása, a kötet kompozíciója jól kitapinthatóan erre épül. Noha a szerző gondosan ügyel arra, hogy egyetlen uralkodót se hagyjon említetlenül, mégis szembetűnő, hogy mindegyik liber különösen nagy terjedelemben s nagy párosszal emel piedesztálra egy-egy kiemelkedő személyiséget. Úgy látjuk, ebben is Oláh Miklós nyomán jár, aki – mint arra legutóbb Amedeo Di Francesco utalt – a magyar történelem Pantheonját kezdte meg kiépíteni, a nemzeti mitológia világát propagálta, amikor Attilától kezdve Hungaria dicső férfiainak (*virii illustres*) tablóját mutatta fel.³⁸ Attila, Árpád, Szent István, Szent László, IV. Béla, Nagy Lajos, Luxemburgi Zsigmond és Hunyadi Mátyás örökösének tűnhet fel tehát Báthory István, aki most a lengyel trónra emelkedett. Katolikus vallásossága és katonai vitézsége egyaránt méltó elődökre vezethető így vissza, Hungaria ezen örökségének birtokosaként jelenhet meg most ő. Róla szól a kötet zárókölteménye, amelyet még 1576-ban írt meg, közvetlenül a királyválasztást követően, s most ez kézenfekvő kompozíciós elemként, kötetzáró versként kínálkozott. A múlt dicső uralkodóinak sorozatát zárhatta le az ő személye, s bemutathatóvá és kiemelhetővé váltak azok az értékek (*fama, gloria, pietas, virtus*), amelyeknek az erdélyi fejedelemből lett lengyel király örököse és birtokosa lett immár.

Magyarok és lengyelek

Ezt az utolsó költeményt a Padovában tanuló lengyel nemes és tudós ifjakkal ajánlja a szerző. "O iuvenes docti, generoso et sanguine nati nobile..." – hangzik a megszólítás. A négy megszólított személy között van az Ossolinski-család két tagja, az apa, Hieronym, és fia, Zbigniew (1555-1623), akik a lengyel Habsburg-ellenes nemzeti önállóságnak elkötelezett hívei, Báthory politikájának

---

³⁸ Amedeo DI FRANCESCO, *Program és mítosz között (Oláh Miklós gondolatvilága)*, in *Program és mítosz között. 500 éve született Oláh Miklós*, szerk. MÓZES Huba, Bp., 1993, 14–15.

támogatói.³⁹ Zbigniew Ossolinski mellett az ő két további tanuló társa Jan Dorohostajski (Drohoioivius) és Jan Siennicki (Johannes Senicius) a megszólítottak, akik ugyancsak neves lengyel nemes családok leszármazottai, az utóbbi mint zsarnowiczei kasztellán, tagja volt annak a delegációnak, amely Jagello Annát Krakóba kísérte a koronázási ünnepségre.⁴⁰

A lengyel nemeseleknek címzett sorok az új lengyel király trónra való alkalmasságát méltatják, vitéségét emelik ki, a lengyel és magyar történelmi sors közös motívumait hangsúlyozzák. Ebben odáig megy el Uncius verse, hogy Báthoryt félig-meddig lengyel származásának állítja be. Őseit a Kárpát-medencében a népvándorlás során megtelepült jazigokban (*jasiges*) jelöli meg, ezek pedig a kor hiedelme szerint a szarmaták egyik ágához tartoztak, ilyen módon a lengyel szarmatizmus eszmekörébe kapcsolódhatott be Báthory alakja, s a lengyel nemzeti párt még inkább magáénak érezhette őt. Nem kézenfekvő-e hát, hogy most egyhangúlag Sarmatia királyává választották az egykori Jazygia leszármazottját? – veti fel a kérdést a szerző.⁴¹ Úgy látjuk, ez is a "conformitas" eszméjének egyik eleme, a szarmata–jazig etnikai kapcsolat tudatára alapozott argumentum, amely sikerrel remélhette beilleszthetőségét a kor lengyel–magyar politikai közgondolkodásának elvárásai horizontjába.⁴² Egyrészt a család dinasztikus reprezentációja teremthetett meg ezáltal, másrészt a hun–szarmata kettős eredet az államjogi lojalitást bizonyíthatta mindazok számára, akik Báthory-ellenes politikai célzattal azt hirdették, hogy a család nem elég tekintélyes, legalábbis ahhoz nem, hogy egy tagja a lengyel trón birtokosa lehessen.

A népszerűségképző stratégia egy további szembeszökő motívuma a *fertilitas Hungariae/Daciae* hangoztatása. Eszerint a perszonalunió révén az aranyban-ezüstben gazdag *Dacia* és *Polonia/Sarmatia* szorosabbá váló kapcsolata mindkét ország lakossága számára nagy nyereség és öröm:

Omnibus est notum Dacorum huic incluta regna
Parere, argento quibus et nil ditius auro,
Fertilisque potest aliquid vix orbe videri.
Plura huic é coelo cum nunc maioraque praestent
Dii Superi, pariter laetemur ad astra levando
Sarmatiae populos et Dacos iungamus ovantes.⁴³

³⁹ *Wielka Encyclopedia Powszechna PWN*, VIII, Warszawa, 1966, 337–338.

⁴⁰ Juliusz NOWAK-DLUZEWSKI, *Okolicznoœciowa poezja polityczna w Polsce. Pierwsi królowie elekcyjni*, Warszawa, 1969, 96; GÖMÖRI, i. m. 54; HOPP, i. m. 142 (381. láb.). Siennickiről vö. NAGY László, i. m. 135–136.

⁴¹ UNCIUS, op. cit. pag. Ff: "Nunc oculis Superum cum sit nutantibus almus / Dux hic Jazygiae Stephanus cognomine Bathor / Dignus Sarmatiae unanimi Rex voce creatus / Nonne salus patriae vobis solatia summa / Fert et Bathorei vos mulcet nominis omen?" János István fordításában: "Most, hogy az égiek is kegyesek hozzá, a Jazig föld / Vajdáját, Istvánt, akinek mellékeve Báthor, / Méltán választotta királlyá szarmata nép is / Egy szívvel, ki hazátoknak legfőbb vigaszul lesz / Mert hisz nektek a Báthori név kegyes isteni jósjel."

⁴² Tadeusz ULEWICZ, *Il problema del sarmatismo nella cultura e letteratura polacca, problematica generale e profilo storico*, Ricerche Slavistiche, vol. VIII, Roma, 1960, 126–198; Uő, *Sarmatyzm*, in *Literatura Polska*, II, Warszawa, 1985, 336–337; Uő, *Zur Frage des Sarmatismus in der polnischen Kultur und Literatur*, in *Barok w polskiej kulturze, literaturze i języku*, Warszawa–Krakow, 1992, 213–235.

Összességében azzal zárhatjuk jelen rövid szemlénket, hogy Uncius kötete gondosan megszerkesztett eszmei és poétikai egység, a kor közép-európai neolatin költészetének értékes darabja. A téma és a megírás időpontja korántsem tekinthető véletlennek: Báthory István lengyel királlyá választása után hívei körében erőteljes propaganda indult annak érdekében, hogy a magyar királyságot is elnyerhesse, s ezáltal egy olyan közép-európai hatalom jöhessen létre, amely eséllyel szállhat szembe mind Bécs, mind Konstantinápoly expanziós törekvéseivel. Ezt a célt szolgálták az 1570-es évek második felében kiadott kolozsvári nyomtatványok is, amelyek Hunyadi Mátyás király korának felidézésével agitáltak a nemzeti királyság eszméje mellett.⁴⁴ Közvetve Gian Michele Bruto historikusi megbízatása is ebbe a tendenciába illeszthető, neki kellett Ferdinánddal szemben Szapolyai János királyságának legitimitását bizonyítani, s ezzel a nemzeti uralkodó pozícióját megvédenie a Habsburg-trónigények ellenében.

Uncius a jelen és a múlt szintézisét alkotta meg, az újonnan megválasztott lengyel király melletti politikai propagandát a teljes magyar história bemutatásával kötötte össze, annak keretébe ágyazta. Kifejezésre juttatta ebben a kapcsolatban azt a reményt, hogy egyesülhetnek Hungária egymástól elszakított országrészei, s a jövőben a lengyel–magyar közös király egy erős kelet-közép-európai hatalmat hozhat létre, amelyben a különféle etnikumok és vallások egyaránt helyet kapnak.

Báthory toleráns valláspolitikájának újabb bizonyítéka, hogy a Wittenbergben tanult evangélikus lelkész rajongva dicsőíti a katolikus uralkodót. S ez korántsem lehet véletlen, mivel Uncius műve pontosan beleillett abba a kibékülési folyamatba, amely a szász nemzet és a fejedelemség között lejátszódott a katolikus uralkodó trónra jutásával. A magát ortodox lutheránusként meghatározó szász egyházi vezetőknek a János Zsigmond nevével fémjelzett kálvinista, majd antitrinitárius világi hatalomtól való félelme az új helyzetben megszűnt, tapasztalhatták ugyanis, hogy a protestáns felekezetek közül Báthory leginkább a szoros nemzetközi kapcsolatrendszert ápoló evangélikusokat kezelte egyenrangú félként, ezzel volt leginkább illusztrálható konfesszionális nagyvonalúsága, államának belső békéje, politikájának kiegyensúlyozottsága.⁴⁵ Nem véletlen, hogy a szász identitástudat és történeti önszemlélet ebben az időben alakult ki és erősödött meg.⁴⁶

A krakkói értelmiségi kör örömmel üdvözölte Uncius kötetének megjelenését, a neves olasz vándorhumanista, Giovan Michele Bruto, Báthory István udvari történetírója 1579 júniusában több más

---

⁴³ János István fordításában: "Ismeretes, neki hódol a híres Dácia földje / Minden más népnél sokkal dúsabb az aranyban / S termékenységben párnját ritkítja a földön./ Sok kegy után ám most még többet is adnak az égből / Isteneink, mi pedig szintúgy ujjongva emeljük / Csillagokig Sarmatia s Dácia népeit egyként."

⁴⁴ VARJAS Béla, *A magyar reneszánsz irodalom társadalmi gyökerei*, Bp., 1982, 181. Újabban arra is történt utalás, hogy a Kolozsvárott 1578-ban kiadott s Báthory István királynak dedikált prognosztikon a Gdańskban megjelentetett Misocacus-féle jóslat nyomán csatlakozik a Habsburg-ellenes hangulathoz, vö. erről DUKKON Ágnes, *Régi magyarországi kalendáriumok európai háttérben*, Bp., 2003, 130.

⁴⁵ Edit SZEGEDI, i.m. (8. jegyzet), valamint Uő: *Báthory István és az erdélyi szászok történeti, politikai tudatának kialakulása*, Limes, 2002/1, 81–86.

⁴⁶ A szász identitástudat ekkoriban történt megerősödéséről vö. Harald ROTH, *Autostereotype als Identifikationsmuster. Zum Selbstbild der Siebenbürger Sachsen*, in *Das Bild des Anderen in Siebenbürgen. Stereotype in einer multiethnischen Region*, Hgg. Konrad GÜNDISCH, Wolfgang HÖPKEN, Michael MARKEL, Köln–Weimar–Wien, 1998, 182.

könyvvvel együtt ezt is elküldte Vilnába az általa nagyra becsült Abafáji Gyulay Pálnak, aki ott királyi alkancellárként éppen Báthory oroszországi hadjáratának előkészítésében vett részt.⁴⁷ Gyulay maga is levelezésben állt Unciusszal, nyilvánvalóan mindketten tagjai voltak annak a humanista értelmiségi elitnek, amely a Krakó, Gyulafehérvár, Padova és Wittenberg közötti térben tartotta a kapcsolatokat, építette a szellemi hidakat.

Uncius verseskötete egyrészt a kései humanista neolatin irodalom áramába illeszkedik, alkotása leginkább Schesaeus és Bocatius életműve között helyezhető el. Eszmeiségét tekintve abba az irodalmi korpuszba tartozik, amely Báthory környezetében a magyar–lengyel közös múltszemlélet – egyfelől a szarmatizmus, másfelől a hun–magyar kontinuitás – jegyében igyekezett a két ország hatalmi helyzetének eszmei támpontjait kijelölni, s különös figyelmet fordított a közös sorskérdések és kölcsönös érdekek megfogalmazására. Ez egyfelől az *antemurale* és a *propugnaculum* toposzaiban, másfelől az uralkodói *virtus* és *religiositas* motívumaiban, valamint a *defensor fidei* uralkodóeszményében szövegeződött meg, és hagyományozódott az utókorra. Arra az utókorra, amely egyik oldalon Zrínyi Miklós és a Rákócziak, a másikon pedig a Wasa- királyok és Jan Sobieski révén igyekezett megtalálni *Hungaria*, ill. *Polonia* európai helyét és történelmi szerepét, identitását és önállóságát, a politikai helyzet mindkét országra nézve kedvező alakításának lehetőségeit és esélyeit. Múltértelmezésbe, történelmi interpretációba ágyazott politikai propaganda jött így létre, a beszédmód még a humanista retorika terepén mozog, a szándék viszont egyértelműen politikai, az aktuális helyzet befolyásolására irányul a történelem célzatos magyarázata és nem kevés pátosszal kísért előadásmódja révén. A múltteremtésnek jelenformáló tendenciája evidensnek mutatkozik Uncius szövegében. Ez természetesen még nem *disciplina politica*, de az annak kialakulása felé vivő úton ez is egyike a lehetőségeknek, egyike azoknak a műfaji formációknak, amelyek az önálló politikai beszédmód létrejöttét megelőgezték és elősegítették.

---

⁴⁷ SZABÓ György, *Abafáji Gyulay Pál*, Bp., 1974, 44–45 (Humanizmus és reformáció, 3).